

myslením a rečou nie je konštantnou veľičinou.

Vygotskij zistil, že pre vývin myslenia má rozhodujúci význam vnútorná reč, ktorá je dynamickým činiteľom zrodu myšlienky. Objav vnútornej reči považoval za východisko skúmania vzťahu myšlienky, slova a ľudského vedomia. Tento záver vyplýva z porovnania vývinu vnútornej reči a verbálneho myslenia. Konfrontácia ukazuje — konštatuje autor — že jeden vývin nie je iba pokračovaním druhého, ale mení sa aj sám typ vývinu, a to z biologického na spoločensko-historický.

Pozoruhodné sú autorove výsledky skúmania vývinu pojmov. Vyplýva z nich, že pojmy sa vytvárajú v produktívnej tvorivej činnosti. V procese vytvárania pojmov hrá dôležitú úlohu funkčné použitie znaku či slova. Pojem nemôže existovať bez slov a pojmové myslenie nemôže existovať mimo slovného verbálneho myslenia.

Jedným z najdôležitejších výsledkov autorovej práce je téza, že pojmy, psychologicky ponímané ako slovné významy, sa vyvíjajú. V procese vytvárania pojmov formujú sa zložité psychické funkcie, ako sú zámerná pozornosť, logická pamäť, abstrahovacia, porovnávacia a rozlišovacia schopnosť. Keďže tieto funkcie nie sú záležitosťou iba pamäti, nemôžu byť ani pojmy jednoducho naučené. Pojmov sa

nemožno zmocniť v hotovej podobe a osvojiť si ich formou ako iné intelektuálne návyky. Preto aj vyučovanie pojmom považuje Vygotskij za nezmyselné a pedagogicky neužitočné.

Zo záverečnej kapitoly vyplýva, že vzťah myslenia a slova je produktom historického vývinu ľudského vedomia. Myslenie a slovo nie sú od začiatku ontogenézy vzájomne späté. Táto spätosť vzniká a mení sa v priebehu vývinu. Jednotou myslenia a slova je význam. Dieťa vníma slovo a jeho hláskovú konštrukciu ako časť objektu či jeho vlastnosť. Zvukovú a sluchovú stránku slova dieťa nediferencuje. Diferencované použitie slovného významu súvisí s pojmovým uvedením a so schopnosťou logicky myslieť. Myslenie a reč sú v podstate kľúče na pochopenie podstaty ľudského vedomia.

Vedecký prínos Vygotského diela vysoko ocenili na Medzinárodnom psychologickom kongrese v Moskve r. 1966. Napriek vedeckému pokroku, ktorého výsledky nekorešpondujú jednoznačne s Vygotského teoretickými postulátmi, nemôže ich súčasná veda nerešpektovať. Kniha *Myslenie a reč* prináša množstvo informácií vedecky podnetných i prakticky užitočných. S poľutovaním konštatujeme, že táto publikácia s evidentným svetozorovým dosahom vyšla v náklade len tisíc exemplárov.

B. Švihranová

POZORUHODNÝ SOVIETSKY ZBORNÍK O EXISTENCIALISTICKEJ FILOZOFII

Marxistická filozofia nikdy neprijala — a vzhľadom na svoje základné princípy ani nemohla prijať — uzavretý výklad sveta, ani zjednodušenú interpretáciu problému človeka, ktorá by viedla k akokoľvek podfarbenému pocitu bezmocnosti: pretože bezmocný nie je len človek fatalistickej koncepcie, ale aj človek, ktorý sa ocitol v osamelosti slobody voľby, v osamelosti hraničných situácií.

Je prirodzené a pochopiteľné, že ak marxistická filozofia chce riešiť — a aj rieši — stále konkrétnejšie otázku ľudskej potreby aktívneho pretvárania okoliťého sveta, musí sa zaoberať aj problémom človeka zo všeobecnejšieho i všestrannejšieho pohľadu pri zachovaní základnej triednej orientácie a pri použití dialektickej metódy prístupu k problematike sveta ako objektu a človeka ako subjektu

vzájomného vzťahu. A musí, prirodzene, dešifrovať a interpretovať súčasný stav filozofickej vedy, vyrovnáť sa kriticky s protirečivými náhľadmi alebo s koncepciami, ktoré formulujú predstavu vyplývajúcu z iného pohľadu na daný problém, musí dôsledne kriticky pristupovať ku koncepciám, ktoré tieto otázky riešia z iného svetonázorového stanoviska.

S podobným kritickým hodnotením súvisí bezprostredne práca v oblasti historiografie filozofie, ktorá v rámci prítomnosti tejto vedy nadobúda osobitný charakter: nie je iba deskriptívnou informáciou, ale často získava vlastnosti tvorivého procesu. Jej zázemím má byť tendencia vyhnúť sa deformáciám informácií, ktoré ovplyvňujú súčasné snaženie v oblasti filozofie a sú nosným pilierom jednotlivých filozofických prúdov a koncepcií, a vedome kontrolovať dianie v oblasti, ktorá nás zaujíma, aby sme tak zabezpečili priestor pre správne rozhodnutia.

V podobných intenciách vznikali štúdie troch sovietskych filozofov, na ktoré tu chceme v krátkosti upozorniť. Sú to tri štúdie o existencialistickej filozofii, ktoré nedávno vyšli vo forme zborníka v bratislavskom vydavateľstve Smena, ako šiesty zväzok edície Spektrum (Bratislava 1971, 136 strán).

Kniha obsahuje zasvätenú štúdiu V. A. Karpušina o filozofickej antropológii Gabriela Marcela, rozbor problému individua a osobnosti vo filozofii Karla Jaspersa od R. M. Gabitovovej a článok T. A. Kuzminovej pod názvom *Ludské bytie a osobnosť u Freuda a Sartra*. Možno povedať, že všetky tri publikované state, aj keď prístupy jednotlivých autorov sa celkom nezhodujú, súvisia v zásade s názorom, ktorý vyslovil jeden z autorov recenzovaného zborníka, že problém jednotlivca a osobnosti v buržoáznej filozo-

fii je problémom rozdvojenia človeka, ktorý „napríklad v existencializme sa javí ako dichotómia rodovej (abstraktnej) podstaty človeka a jeho »svojbytnosti«¹.

V. A. Karpušin sa zameral predovšetkým na to, aby dokázal, že Gabriel Marcel sa usiluje oddeliť zásadu individualizmu od egoistických pohnútok a od pohľadania morálnymi a kultúrnymi hodnotami. „To očistenie individualizmu“ — píše autor — od jeho nevyhnutných sprievodcov — egoizmu a eticko-estetického relativizmu — Marcel vykúpil za vysokú cenu, za obetovanie osobnej aktivity na oltár pokory pred Bohom“ (str. 38). R. A. Gabitovová rozvíja tvrdenie, že Jaspersova interpretácia človeka pramení v jeho všeobecne iracionalistickej gnozeologickej koncepcii, „ktorá vychádza z predpokladu, že vedecké poznatky a filozofia sú od seba oddelené. Podľa tejto koncepcie sa osobnostné v človeku, po prvé, odsúva za hranice vedeckého poznania človeka a po druhé, stáva sa objektom osobitnej iracionálnej intuície“².

Autorka štúdie o Freudovi a Sartrovi T. A. Kuzminová zas vychádza z názoru, že súčasná buržoázna filozofia iracionalistickej proveniencie sa usiluje zbaviť charakteristiku ľudského bytia a životných prejavov človeka akýchkoľvek prvkov naturalizmu. Podľa autorky v chápaní existencialistov „špecificky ľudská realita má celkom iný charakter — je to realita zmyslu, sféra významov“³. Vo freudovskom a v sartrovskom poňatí existencialistickej fenomenológie vystupuje potom problém ľudskej osobnosti „ako problém zapojenia človeka do spoločenskej praxe prostredníctvom vedomého prijatia a vnútorného overenia zakoreneného systému predstáv, noriem a hodnotení, celkových vládnuúcich ideologických postojov v danej spoločnosti“⁴.

¹ KUZMINOVÁ, T. A., KARPUŠIN, V. A., GABITOVÁ, R. M.: Človek, osobnosť, existencia, Bratislava 1971, s. 40.

² C. d., s. 40.

³ C. d., s. 69.

⁴ C. d., s. 132.

Pohľady jednotlivých autorov na vytýčenú problematiku sú rozličné; je to podmienené nielen rozdielnou tematikou, ale aj spôsobom ich uvažovania. Určité odlišnosti z hľadiska metodológie však nenia vcelku jednotný marxistický prístup všetkých troch filozofov. Úvahy, ktoré

sa pohyujú uprostred trojuholníka pojmov človek — osobnosť — existencia, pomáhajú tak prispieť k dotvoreniu kritického marxistického pohľadu na filozofické smery prítomnosti.

Dalimír Hajko

GNOZEOLOGICKÁ ANALÝZA KAŽDODENNÉHO NÁBOŽENSKÉHO VEDOMIA

Vydavateľstvo Kyjevskej univerzity vydalo prácu B. O. Lobovika *Budežna religijna svidomist*. Gnozeologičnyj analiz, 1971, 174 strán. Autor v nej netradičným spôsobom podrobil hlbokú gnozeologickú analýzu mnohé aspekty otázky „každodenného náboženského vedomia“, náboženské predstavy vo vzťahu k „zákonom elementárnej abstrakcie“, nadprirodzenosť ako predmet „každodennej náboženskej viery“ a ďalšie.

Čísla svetových štatistík a sociologický výskum hovoria o masovom odlive záujmu veriacich o kultovú stránku náboženstva, o akútnom nedostatku kňazov a iných uzakovateľoch krízy oficiálnej ideológie najmä kresťanského náboženstva. Už menej hovoria štatisticky o tom, kde sa tento proces dostal. Nie u všetkých ľudí, ktorí sa odkláňajú od oficiálnych kultov, náboženský svetonázor vystriedal vedecký, materialistický svetonázor. A práve problémom foriem „každodenného náboženského vedomia“ bez ucelených svetonázorových dôsledkov podrobil Lobovik gnozeologickej analýze spolu so sociologickým prístupom a s využitím konkrétneho materiálu zo sociologického výskumu (str. 71, 72, 73). V každodennom vedomí ešte vládnu náboženské prvky, ale často chýba ucelený svetonázor, ktorý by koncepcie ovplyvňoval riešenie každodenných problémov i vlastné postoje k sebe a svetu. Náboženské prvky so svojimi sociálno-ekonomickými a gnozeologickými zdrojmi tvoria zložitý „mechanizmus“, ktorého tendencie

chce využiť „praktický modernizmus“, ale ktoré musí využiť na svoje ciele aj marxistický ateizmus. Lobovik vychádza z marxistického chápania náboženstva „ako zvláštny formy produkcie, ako osobitnej formy spoločenských vzťahov“ (str. 15). Isté sociologické východiská, ktorými sa riadia Marx a Engels pri gnozeologickej analýze náboženstva, pokúsil sa autor tvorivo rozvinúť v analýze „každodenného náboženského vedomia“. Neuspokojuje sa s odpoveďou na otázku: prečo vzniká náboženské vedomie, a hľadá odpoveď na otázku: ako funguje jeho „mechanizmus“ (str. 19). Proces prijímania marxistického svetonázoru teda predpokladá odhalenie zložitého „mechanizmu“ fungovania „náboženského vedomia“ v každodennom praktickom živote človeka. Jeho jednotlivé stránky pokladá za určované mnohými deformovanými vzťahmi v spoločnosti, spoločenskom vedomí i v individuálnom vedomí. Dôsledná analýza a kritika poslednej opory prežívania náboženstva v socialistických krajinách — „každodenného náboženského vedomia a jeho gnozeologických a spoločenských aspektov“ — to je úloha, ktorú Lobovik rieši dôsledne marxisticky, s novými prístupmi i s bohatou faktickou argumentáciou.

Hneď v prvej kapitole *Gnozeologická stránka náboženského vedomia* autor naznačil, že sa mieni vyvarovať všetkých zjednodušení, takých častých najmä pri stotožňovaní dvoch rovín „každodenného náboženského vedomia“ a „teoretického